Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PRØVEN

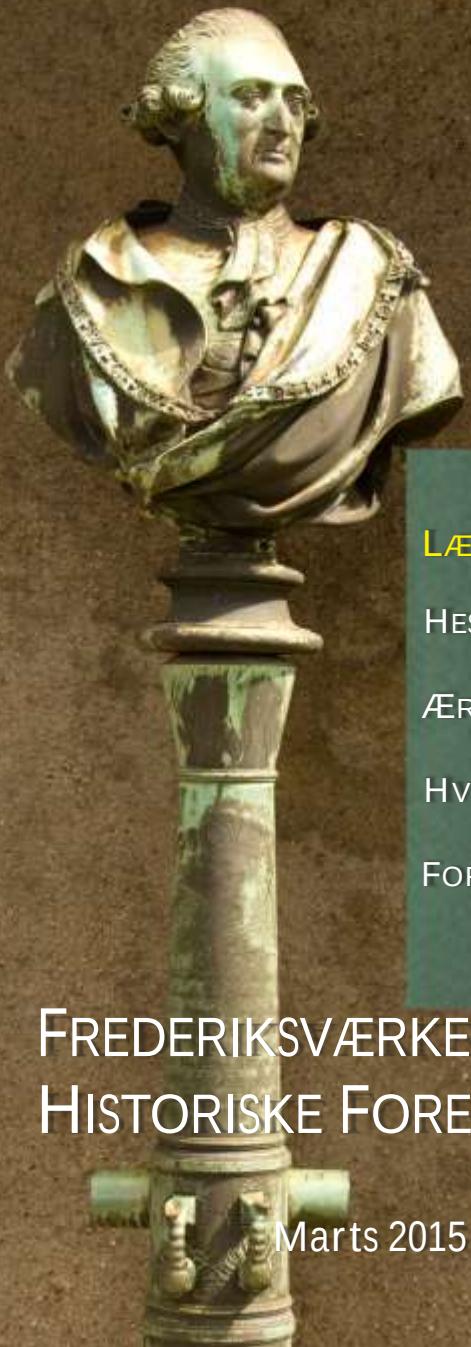

LÆS OM

HESSELØENS HISTORIE DEL 2

ÆRESPORTEN OVER SANDSKÅRET

HVAD ER ET LYGTEUR?

FORÅRETS MANGE FOREDRAG OG TURE

FREDERIKSVÆRKEGNENS HISTORISKE FORENING

Marts 2015 - 12. Årgang, nr. 46

Foreningen

Formand
Bengt Sørensen
Magnesvej 4
3370 Melby
tlf. 40 72 38 22
bengtbenner@gmail.com

Sekretær
Christina Ax
Hillerødvej 112
3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 26 54
fhf@mailme.dk

Elsebeth Nygaard
Kæruldvej 16
3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 17 12
eny.kregme@gmail.com

Næstformand
Jørgen Lassen
Nørregade 33
3300 Frederiksværk
Tlf. 30 12 55 20
mail@jlassen.dk

Redaktør af *Prøven*
Jørgen Tved
Skansevej 30B
3390 Hundested
tlf. 47 77 00 23
tved@email.dk

Jytte Bloch-Kelsen
Lynghøjvej 24
3390 Hundested
Tlf. 45 81 96 95
jytte-bloch-kelsen@privat.dk

Kasserer
Carl Jensen
St. Havelsevej 92
3310 Ølsted
tlf. 47 74 93 35

Peter Ahlburg
Karlsgavevej 48
3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 01 46
mc_allemann@yahoo.dk

Erik Kragh
Gl. Møllevej 7
3300 Frederiksværk
Holth.Kragh@outlook.com

Medhjælper for bestyrelse
Jan Larsen
Astersvej 8
3310 Ølsted
jplarsen2@hotmail.com

Kontingent

Personligt medlemskab:	125,- kr.
Husstandsmedlemskab:	200,- kr.
Firmaer og institutioner:	500,- kr.
Firmaer (under 6 ansatte):	250,- kr.

Det er nemmest for foreningen, hvis man indbetaler via netbank:
Reg.nr. 1551 kontonr. 3572519309
i Danske Bank.
Husk at anføre navn og adresse på indbetaler!

Redaktionen

Jørgen Tved (ansvarshavende), Christina Ax, Jørgen Lassen, Jytte Bloch-Kelsen, Erik Kragh, Jan Larsen.
Layout: Torsten Møller Madsen
Tryk: G L Tryck, oplag 450
ISSN: 1604-0678. Titel: Prøven
Foreningens e-mail: *fhf@mailme.dk*
Hjemmeside: www.frvhistorie.dk

Stof til næste nummer af Prøven bedes indsendt snarest. Vi tager forbehold for indsendte læserindlæg, som ikke nødvendigvis er udtryk for foreningens holdning.

I dette nummer

Siden sidst og fremover: Formanden har ordet side 4

Indkaldelse til generalforsamling side 5

Hesseløens historie side 6

ANDEL DEL, FRA 1945 TIL 1983

Rejse over sundet ... side 14

ÆRESPORTEN OVER SANDSKÅRET

En historie fra urtiden side 22

HVAD ER MON ET LYGTEUR?

Foreningens arrangementer side 25

Siden sidst - og fremover

Ved formand Bengt Sørensen

Vor forening afholder forholdsvis mange arrangementer, og der er stadig et meget højt deltagerantal. Vi har hidtil fået støtte fra kommunen igennem Kulturelt Samråd til både honorar til oplægsholderne og til lokaleleje. Styrelsen i Kulturelt Samråd har imidlertid besluttet at skære drastisk ned på støtten til lokaleleje. Vi får delvis betaling i 2015, men skal måske søge støtte løbende fremover gennem året og være parate til selv at dække disse udgifter. Vi har altid været klar med vort program og sendt ansøgning om støtte ind året før. Nu vil vi fremover ikke vide, om vi får støtten! Foreningen mener endvidere, at den ændring burde være meldt ud for mange måneder siden.

Fjernelsen af støtten til lokaleleje kan resultere i langt færre arrangementer, hvilket vi anser for et tilbageskridt for kulturen i vor kommune. Vi bliver bedt om at finde billigere eller gratis lokaler, men med vort koncept med kaffeservering og det store antal deltagere ved vore foredrag ser det ud som en umulig opgave. Vore foredrags faglige niveau og rammerne omkring dem er naturligvis årsag til at så mange deltager.

Det er blevet sagt, at foreningen blot kan dække lejeudgifter via »formuen«. Det er rigtigt, at vi har en kapital. Men denne står i en særlig fond, som skal bruges til – især – bogudgivelser. Fonden er pt. på ca. 32.000 kr. Indtægterne er kommet fra salg af bøger og lokalhistoriske skrifter. I den forbindelse vil vi her i 2015 udgive en ny og mere nutidig udgave af *Peter* Fasters bog »*Nogle Fortællinger betræffende det frederiksværkske Etablissement*«, et projekt, der vil koste mere end 40.000 kr. Så foreningen har ikke en kapital, vi kan bruge på lokaleleje.

Der har stort set altid været problemer med højtaleranlægget i *Sognegården*. Det har vi nu forbedret ved at koble vort eget transportable anlæg på ved foredraget i januar til mange svagthørendes tilfredshed. Tak for teknisk hjælp fra Jesper fra *Gjethuset*!

Januarforedraget med antropolog *Max Pedersen* om »De glemte udvandrere« til Holland tiltrak 70 deltagere. Max er en glimrende fortæller og havde mange faktuelle oplysninger, som var nye for de fleste.

Vores nye arrangementsfolder, lavet af Jørgen Lassen, er en kraftig forbedring og bliver rost meget. At den koster en del mere end de foregående års lille folder, tror jeg bliver hentet ind på kvaliteten og den bedre overskuelighed.

Vi har generalforsamling onsdag den 15. april – med foredrag bagefter. Under punktet valg er undertegnede på valg, og jeg ønsker at trække mig efter næsten 12 år på posten. Men: ingen andre har ind til videre ønsket at stille op i stedet. Bestyrelsen kunne ønske sig, at et interesseret medlem trådte ind og var med i det kommende år, hvor jeg så også holdt ved!

V-3 skal jo udstilles af Industrimuseet fra den 4. maj i Bomuldstørreriet i Krudtområdet; hvis alt går vel. Vi havde fra et stort arrangement i 2005 over 20 fotostater i glas og ramme. De vil nu være med ved udstillingen. Billederne viser personer og situationer fra befrielsen i 1945.

OBS: Foredraget om »Det Nordsjællandske Fiskeri« med Museumsleder Søren Frandsen i marts er flyttet til tirsdag d. 24. marts og afholdes ikke, som det står i folderen. Vi beklager meget.

Årets eneste bustur er søndag den 21. juni. Husk tilmelding snarest. Se mere sidst i bladet.

Generalforsamling 2015

I henhold til vedtægterne indkaldes til

Ordinær generalforsamling

Onsdag den 15. april 2014 kl. 19.00

i Frederiksværk Sognegård

Dagsorden

1. Valg af dirigent
2. Formandens beretning om foreningens virksomhed
3. Forelæggelse og godkendelse af regnskab
4. Fastsættelse af kontingent
5. Indkomne forslag
6. Valg til bestyrelse
7. Valg af revisor og suppleant

Eventuelt

Ad punkt 5: Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen skal være formanden i hænde 14 dage før generalforsamlingen.

Ad punkt 6: På valg er Bengt Sørensen, Elsebeth Nygaard, Peter Ahlburg, Jytte Bloch-Kelsen og Jørgen Lassen

Efterfølgende, kl. ca. 20:15, med *adgang for alle* er der foredrag:

Sygehusudgravningen ved Hillerød

Arkæolog Pernille Pantmann fortæller

BEMÆRK!!!

Foredraget *Det nordsjællandske fiskeri* er FLYTTET fra 18. marts til tirsdag den 24. marts

Hesseløens historie del 2
Fra 1945 til 1983

Andel del af *Søren Jessens* bearbejdning af hans seks artikler, der tidligere har været bragt i *Fortidsnyt på Halsnæs*

Frem til 1. juli 1946 havde Hesselø hørt under postkontoret i Nykøbing Sjælland, men derefter blev øens postekspedition lagt under postkontoret i Hundested. Øens telegrafstation blev i øvrigt nedlagt på samme tidspunkt. Postvæsenet angav ikke nogen årsag til overførslen i sine *Officielle Meddelelser*, men den kunne begrundes i det forhold, at postbåden *Tunny*, der besejlede øen udgik fra Hundested. Hesseløs postale facilitet overlevede adskillige sparerunder og effektiviseringer, inden den lukkede pr. 1. december 1963. Det er egentlig utroligt, at den kunne holde ud så længe, når man tænker på, hvor få fastboende personer, der levede på øen. At postekspeditionen havde betydeligt flere kunder om sommeren, hvor firmaet F. L. Smidths personale holdt ferie på øen kunne heller ikke retfærdiggøre dens eksistens.

Juleaften 1969 fik Hesselø et nyt bestyrerpar, nemlig *Grete og Svend Jensen*, der kom fra Sydsjælland, hvor sidstnævnte havde arbejdet som tækkemand, indtil han kom til skade med det ene ben. Det var et ret farverigt par, der indrettede deres eget lille kongerige ude i Kattegat.

I 1963 udgav Politikens Forlag en danmarkshistorisk opslagsbog med titlen "Hvornår skete det". Bagerst i bogen er der en oversigt over "Krig og fred i Danmarks historie" i 1000 år, nemlig tidsrummet mellem 940 og 1940. Det viser sig, at Danmark i denne periode har været i krig i ca. 375 år, hvortil kommer den tyske "fredsbesættelse" fra 1940 til 1943 samt den "rigtige" besættelse fra 1943 til 1945, altså alt i alt ca. 380 års krig. En ret skræmmende statistik!

Opslagsbogen angiver også, hvor mange år Danmark har været i krig med forskellige lande, og her ligger Estland og Ditmarsken i bund med ca. fire år, mens Sverige – ikke overraskende - indtager en klar førsteplads med rundt regnet 134 år.

Krigene med Sverige blev en dyr spøg for Danmark-Norge. Helt galt gik det i 1658, hvor dobbeltmonarkiet i forbindelse med freden i Roskilde måtte afstå Skåne, Halland, Blekinge og Bornholm samt de norske landskaber Bohus og Trondhjems len. Den svenske kong Karl Gustav havde desuden ønsket at overtage Møn, Anholt og Læsø, men den gik dog ikke.

Svend og Grethe Jensen

Derimod blev Hesselø *ikke* nævnt med et eneste ord under forhandlingerne.

De sidste dansk-svenske krigshandlinger fandt sted under Napoleonskrigene og førte til, at Det dansk-norske Monarki blev opløst, og Norge kom i union med Sverige i perioden 1814-1905. I forbindelse med fredsforhandlingerne "glemte" man åbenbart, at Island, Grønland og Færøerne oprindelig hørte til Norge. I hvert fald forblev de en del af Det danske Monarki.

I midten af 1800-tallet vendtes det dansk-svenske fjendskab via skandinavismen heldigvis til venskab, og i krigene 1848-50 og 1864 deltog mange svenske frivillige på dansk side mod slesvig-holstenere, tyskere og østrigere.

I 1900-tallet startede en ny slags kampe. Fredeligere, men ikke desto mindre lige så indædte, nemlig fodboldlandskampe. Det første dansk-svenske opgør fandt sted den 25. maj 1913 i København. Resultatet blev 8-0 i dansk favør, men senere tog svenskerne over, og i perioden 1951 til 1965 var de ubesejrede. Sidstnævnte år var jeg sammen med over 50.000 tilskuere vidne til, at Danmark vandt 2 -1 over "arvefjenden" i Københavns Idrætspark den 20. juni. - Hvem glemmer nogensinde Ole Madsens frække hælspark, der gav dansk føring 1-0?

Men hvorfor denne lange historie om dansk-svenske krige og fodbold? Hvilken forbindelse har den med Hesselø? Egentlig ikke ret meget og så alligevel en masse, for i sommeren 1983 gerådede Danmark-Sverige ud i en ny krig - men nu heldigvis kun verbal! - om havområdet omkring Hesselø.

Er der mon olie?

Baggrunden var, at boreplatformen "Maersk Explorer" i slutningen af juli måned blev flyttet fra Nordsøen til Kattegat for at iværksætte prøveboringer efter olie og gas "i de indre danske farvande", som "Aktuelt" benævnte undersøgelsesområdet den 26. juli. Denne handling førte til vilde svenske protester, idet de svenske politikere med *Olof Palme* i spidsen hævdede, at dette område af Kattegat var deres, hvilket blev understreget af, at de svenske aviser skrev, at borestedet lå ud for Kullen!

Spørgsmålet var i al sin enkelhed, om Hesselø kunne tælles med i forbindelse med en dansk-svensk deling af Kattegat. Det svenske argument gik ud på, at Hesselø ikke var stor nok til at tælle med, når midtlinje-princippet skulle anvendes. Desuden hævdede svenske embedsmænd at Hesselø var så godt som ubeboet, og i hvert fald ikke havde fastboende indbyggere. Ja, den konservative udenrigspolitiske ordfører, *Carl Bildt*, kaldte endog øen for en "sandrevle", der naturligvis var ubeboet! - Hvis det var tilfældet ville fællesnordiske konventioner nemlig have givet svenskerne medhold, hvilket ville betyde, at Hesselø ikke kunne tælle med på lige fod med Anholt og Læsø,

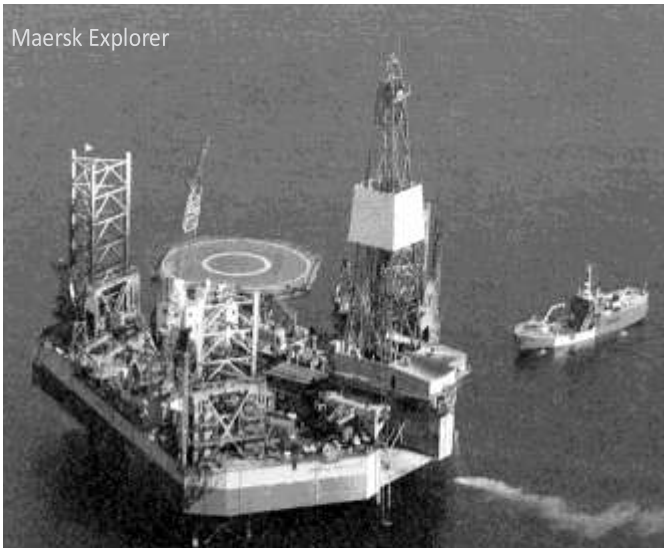
Maersk Explorer

når udgangspunkterne for grænsen skulle fastlægges.

Nu havde Hesselø rent faktisk to fastboende beboere, nemlig Grethe og Svend Jensen, så derfor hævdede den danske regering, at det var mere end nok til, at Hesselø kunne kaldes beboet. Desuden mente man fra dansk side, at grænsen burde ligge, hvor man altid havde troet den lå, altså et godt stykke øst for øen.

Grethe og Svend Jensen gav i øvrigt ikke et hak for svenskernes forsøg på at karakterisere øen som ubeboet og udtalte bl.a.: "De skulle hellere tage og passe deres egne små øer og jage ubåde (underforstået sovjetiske ubåde, forf.) – og så i øvrigt holde sig langt væk fra danske øer" ("Ekstra Bladet" 27. juli 1983)! I nogle samtidige udtalelser til "Aktuelt" var tonen bestemt ikke blidere, idet Svend fastslog: "Det forbavser mig ikke med de erfaringer, jeg har med svenskerne. Jeg synes, de er ret emsige, aggressive og nævenyttige"! Svends erfaringer stammede fra lystsejlerne, der besøgte Hesselø om sommeren.

Man skulle tro, at svenskerne var mere forhandlingsvenlige. De havde nemlig et tilsvarende problem i Østersøen, hvor Sovjetunionen ikke ville godtage, at Gotland skulle regnes med i forbindelse med fastsættelsen af en midterlinje mellem de to lande, hvorimod Sverige hævdede, at grænsen skulle gå mellem Gotland og den baltiske kyst!

Det ændrede dog ikke ved, at "Berlingske Tidende" den 28. juli kunne skrive, at svenskerne var ved at blive alvorligt vrede på Danmark. Således udtalte en af de mest fremtrædende svenske politikere, at Danmark optrådte værre end Sovjetunionen. Samtidig bragte den store svenske avis, "*Dagens Nyheter*" under overskriften "Er danskernes gemytlighed en myte?" på avisens forside en kritisk analyse, der påviste, at vi danskere skulle være internationalt besværlige og altid råbte alt for højt op. - Tak for sangen!

Forholdet mellem Danmark og Sverige blev bestemt ikke bedre i august måned, tværtimod, idet oliesagen virkelig bragte sindene i kog på begge sider af Øresund, og en overskrift som "Fingrene væk, Palme" ("*BT*", 3. august) var meget symptomatisk. Der blev bestemt ikke lagt fingrene imellem fra dansk side, idet artiklen fortsatte:

"Olof Palme må være blevet syg i varmen. Den svenske statsminister raser over danskerne. Han er virkelig bekymret over, at Danmark borer efter olie ved den danske ø Hesselø. Det skriver han til statsminister Poul Schlüter i et skarpt brev.

Olieboringen finder sted 30 kilometer nord for Gilleleje på et område, som helt klart er dansk – men som svenskerne mener er deres, fordi de uden videre nægter at medregne Hesselø ved delingen af Kattegat mellem Danmark og Sverige.

Hesselø er dansk. Og efter præcis de samme

retningslinjer, som Sverige anlægger over for russerne i Østersøen.

Det er latterligt, men det er ikke noget at grine ad. Olof Palme mener det alvorligt. Det gør vi også".

Til gengæld var Olof Palme tilsyneladende dagens mand i Sverige, hvor aviserne beskrev danskerne som hensynsløse og uforsonlige naboer. Ja, Palme fik endog støtte fra liberal side, idet "*Dagens Nyheter*", der ellers ikke så med milde øjne på den socialdemokratiske statsminister, billigede hans udfald mod Poul Schlüter i et forsøg på at få stoppet de danske prøveboringer. Da det ikke lykkedes blev tonen yderligere skærpet, og den 4. august gjorde Olof Palme det klart, at Schlüter-regeringens boretilladelse til A. P. Møller efter hans mening kunne sammenlignes med den argentinske militærdiktator Galtieris´ overfald på de britiske Falklandsøer! Overskriften på denne artikel lød i øvrigt: "*Rasende Palme pisker hadet til danskerne op*" (*BT*, 5. august)!

Svenskerne krævede, at olieboringen skulle indstilles, ind til grænselinjen var fastlagt, men det nægtede man bestemt fra dansk side. Selv et møde mellem Poul Schlüter og Olof Palme i Finland den 7. august kunne ikke afslutte nabostriden, og mange lidet diplomatiske beskyldninger fortsatte med at fyge mellem regeringerne i København og Stockholm!

Torsdag den 25. august blev der offentliggjort en interessant kronik i "Politiken". Den var forfattet af den kendte svenske fredsforsker, Jan Myrdal, som under overskriften "*Ingen palmegren til Palme*" fremsatte en yderst interessant teori. Således skulle striden om Hesselø – ikke overraskende – blot være et forspil til den svensk-russiske strid om havområdet omkring Gotland.

Teorien gik ud på, at Olof Palme havde startet den chauvinistiske kampagne mod Danmark for at opnå et kompromis i striden, fx via voldgift. Når der var opnået et sådant, ville det blive lettere at få den svenske opinion til at sluge et lignende kompromis i Østersøen! Derfor opfordrede Jan Myrdal Danmark til at stå fast i striden, så Olof Palme ikke fik mulighed til at gennemføre sin eftergivende politik over for Sovjetunionen.

Man kunne vel med lige så god ret fremføre den stik modsatte teori: Ved at få fastslået, at Danmark havde ret til at inddrage småøerne Anholt, Læsø *og* endog Hesselø i forbindelse med grænsedragningen ville det være oplagt, at en så stor ø som Gotland, der samtidig havde en langt talrigere befolkning *selvfølgelig* skulle medregnes, når grænsen mellem Sverige og Sovjetunionen skulle trækkes!

Ligegyldigt hvilke motiver Olof Palme må have

haft, holdt Danmark fast i sin tolkning af principperne, og da gemytterne var faldet til ro, kunne diplomatiet tage over. Det førte til, at Poul Schlüter i oktober måned 1984 kunne drage til Stockholm, hvor han med sin og Olof Palmes underskrift stadfæstede en aftale, der faldt ud til Danmarks fordel. En medvirkende årsag til Sveriges eftergivenhed har sikkert været, at man *ikke* fandt olie ud for Hesselø! Så efter at have været centrum i mediernes søgelys i sommeren 1983, vendte Hesselø tilbage til mere normale forhold.

Alt i alt var 1983 et stridens år for Hesselø, for i december måned udbrød en ny strid, men den kunne heldigvis løses i al fordragelighed,

for det drejede sig kun om, hvem der skulle være tilforordnet i forbindelse med folketingsvalget den 10. januar 1984. Den daværende borgmester i Hundested, Ingemann Andersen, pegede på Svend Jensen, men kommunaldirektøren kunne slå fast at det plejede at være Grethe Jensen, altså førstnævntes kone, og sådan blev det! I foråret 1985 flyttede Grethe og Svend Jensen fra Hesselø, hvorefter de slog sig ned i Hundested. De fik altså 15 år på Hesselø.

Jeg ved ikke, hvem der efterfulgte Grethe og Svend Jensen som bestyrerpar på Hesselø, men fra ca. 1990 og frem til 2001 var det *Kirsten og Jørgen Lønstrup*, der tog sig af vedligeholdelsesarbejdet på Hesselgård og de fire sommerboliger, som anvendtes af F. L. Smidthkoncernens medarbejdere i perioden juni til august. Med til jobbet hørte også pasning af råvildtbestandene samt udsætning og pasning af fasaner.

Transporten til og fra Hesselø foregik på dette tidspunkt hovedsagelig med fly, fordi der *dengang* ikke var nogen havn på øen. Derfor var det også sjældent, at lystsejlere lagde an ved øen. Til gengæld fik bestyrerparret en enkelt gang uventet besøg. Det var en forkommen tysk kajakroer, som troede, at han var kommet til Anholt. Turisten fik lov til at blive nogle dage på øen, så han kunne samle kræfter til den videre færd. Om han, som reklamernes uventede gæster, blev budt på Gevalia kaffe, da han kravlede i land på Hesselø, melder historien dog intet om!

I 2001 overtog *Steen Møller* jobbet som bestyrer på Hesselø, og i forbindelse med bestyrervagtskiftet fungerede Columbus som flyttefærge.

Ny ejer på Hesselø

Hermed er vi på vej til sidste kapitel af Hesseløs dramatiske historie, men bestemt et kapitel, der desværre til fulde kan leve op til de foregående.

Det begyndte ellers ganske fredeligt i december 2002, hvor Berlingske Tidende den 21. kunne oplyse, at en *"Lille bundsolid elektroniksomhed hjælper FLS-klanens Potagua af med Hesselø for 12,5 millioner kr."* Det drejede sig om Weibel Scientific A/S i Allerød, der bl.a. laver sofistikerede radarsystemer, som anvendes så forskellige steder som på Leopardkampvogne, politiets fartkontroller og ved produktion af sportsudstyrsfabrikken Dunlops tennisbolde. I den forbindelse udtalte den nye ejer, Erik Tingleff Larsen bl.a.: *"Jeg læste i sommer, at øen var til salg, og jeg vil ikke risikere, at dens natur med vildt og sæler kommer på udenlandske hænder."*

Altså var det tilsyneladende en virkelig naturelsker, der havde overtaget det lille, lysegrønne paradis i Kattegat, men det viste sig uheldigvis, at virkeligheden var en helt anden med hensyn til at passe på Hesseløs naturskatte.

I juni måned 2003 sejlede en fritidssejler forbi øen og opdagede, at der var ved at blive etableret en havn. Han indgav dog først en anmeldelse til myndighederne den 17. september samme år, fordi han i første omgang ikke var klar over, at havnebyggeriet var ulovligt.

Dermed begyndte lavinen at rulle, især da det viste sig at havnebyggeriet ikke var den eneste ulovlighed der var begået på øen. Luftfotografier afslørede således, at der var foretaget væsentlige udvidelser af flylandingsbanen. Weibel Scientific A/S havde i al beskedenhed overtrådt Naturbeskyttelsesloven, Fredningsloven, Landbrugsloven, Råstofloven og Museumsloven, alt i alt 22 love og bestemmelser, som det blev slået fast i Frederiksborg Amts Avis den 12. november 2003.

I starten af konflikten var ledelsen af Weibel Scientific A/S én stor undskyldning, hvilket denne udtalelse fra administrerende direktør Peder Pedersen da også er et klart udtryk for: *"Vi havde simpelthen ikke forestillet os, at det ville være så reguleret. Vi lavede jo bare nogle*

Hesselø november 2003. Den nye landingsbane og havnen ses tydeligt. Foto: Lars Skov

mindre ændringer for at forbedre sikkerheden. Vi beklager, at vi ikke var opmærksomme på reglerne."

Altså var det hensynet til arbejdernes *sikkerhed* – et ord, der ifølge *Politikens* version af mødet mellem presse og firma gik igen mindst en gang i hvert af Peder Pedersens svar; men selv om direktøren beklagede, at love og bestemmelser var blevet overtrådt, mente han alligevel, ikke, at de udførte anlægsarbejder havde resulteret i så store ændringer på øen som påstået af myndighederne. Og han udtalte: *"Vi er kun interesseret i at have et godt forhold til myndighederne, og derfor er vi naturligvis indstillet på at sløjfe de ulovligt anlagte faciliteter, hvis amtet kræver det, men i så fald må vi bede amtet om at anvise os andre steder, hvor vi kan anlægge en havn og en landingsbane."*

Et ret frækt forbehold, når man betænker, at *hele* Hesselø var og er omfattet af fredning, hvilket Weibel Scientific A/S *må* have vidst, da firmaet erhvervede øen. Det forhindrede da heller ikke Kulturarvsstyrelsen i at anmelde radarfirmaet til politiet, fordi firmaet havde anlagt en 650 meter lang landingsbane oven på en række middelalderbosteder på øen. Således var over halvdelen af de oprindelige bosteder ødelagt, hvilket var en alvorlig sag, fordi sildeboderne kunne have rummet vigtige fund som fx redskaber og mønter.

Weibel Scientific A/S havde ellers forsøgt at få Frederiksborg Amt til at acceptere den nyanlagte havn og landingsbanen, fordi amtet beordrede de nye anlæg fjernet og de berørte områder ført tilbage til deres oprindelige udseende senest april 2004.

I januar måned 2004 forsøgte Weibel Scientific A/S at opnå et kompromis: Firmaet ville opgive den ulovligt anlagte lufthavn mod at bibeholde havnen og få lov til at udvide den gamle landingsbane. Det blev afslået, men omvendt ankede firmaet amtets krav til Naturklagenævnet, hvilket fik opsættende virkning med hensyn til reetableringen af forholdene på Hesselø. Til gengæld håbede Danmarks Naturfredningsforening, at der ikke ville blive givet tilladelse til en øget brug af flyvepladsen, fordi det ville være en katastrofe for gråsælerne i ynglesæsonen.

Den 17. juni afholdt Naturklagenævnet en besigtigelsestur til den omstridte ø, inden der

skulle træffes en afgørelse om øens fremtid. Med på turen var bl.a. Hundesteds daværende borgmester, Hans Schwennesen, der – efter at have slået fast at det efter hans mening var uanstændigt, at man havde anlagt en ny flyveplads og en ny havn på Hesselø uden at have fået tilladelse til det – alligevel udtalte (ordret

Den administrerende direktør for Weibel Scientific A/S, Peder Pedersen (tv) og advokat Erik Nielsen redegør for de anlægsarbejder, der er udført på Hesselø

citeret, forf.): "*Jeg mener således ikke at det vil være hensigtsmæssigt at man endnu sejler entreprenørmaskiner ud til øen for at føre forholdene tilbage som de var før anlægsarbejderne blev gennemført. Det vil kun gøre skaden endnu større og udgøre endnu en belastning for dyrelivet ... Så i stedet for endnu engang at chikanere naturen ved at føre forholdene tilbage som de var, mener jeg i stedet man bør lade øens ejer Weibel Scientific betale for skaderne og bruge pengene til et naturgenopretningsprojekt et andet sted.*"

Denne udtalelse fik ikke lov til at stå uimodsagt. Fx skrev *Ib Tanning* i et læserbrev den 22. juni i Frederiksborg Amts Avis: "*Hvorfor tror borgmesteren at disse love* (de 22 love og bestemmelser, som ovenfor omtalt, forf.) *ikke gælder i Hundested? Man får det indtryk, at man åbenbart kan betale sig fra det hele, hvis man kan vifte politikere og embedsmænd under næsen med et bundt pengesedler, men det kan almindelige borgere jo ikke – de må følge loven.*

Vandalismen på Hesselø er ikke begået i god tro. Professionelle rådgivere, entreprenør og ejer har da hele tiden vidst, at man overtrådte nogle love, og man vidste udmærket, at man ikke kunne opnå tilladelse til aktiviteterne. Derfor er det heller ikke rimeligt, at man efterfølgende skal kunne købe sig til tilgivelse."

Spørgsmålet var så, hvem Naturklagenævnet gav ret, da kendelsen blev afsagt? Den 25. juni forelå den, og den var et totalt nederlag for Weibel Scientific A/S, for det blev slået fast, at firmaet skulle i gang med den helt store reetableringsplan. Naturligvis kunne hver enkelt sten ikke blive lagt tilbage til sin oprindelige beliggenhed, men hovedsagen er imidlertid, at forholdene i det væsentlige genskabes således, at der med tiden danner sig en naturtilstand, der svarer til den oprindelige.

Så vidt så godt, men Weibel Scientific A/S havde seks måneder til at beslutte, om man ville acceptere afgørelsen eller anlægge et civilt søgsmål mod Naturklagenævnet, hvilket betyder, at sagen kan trække ud i årevis! Så Hesselø's saga er bestemt ikke afsluttet endnu.

Så vidt så godt, men det er alligevel tankevækkende, at der allerede er gået 10 år siden, at Hesselø til stadighed var i pressens søgelys.

Søren Jessen

Hesselø. Havneanlægget med bølgebryder og bro. Foto: Lars Skov

En indsigelse fra videnskaben ...

Til Søren Jessens 1. fortrinlige artikel om Hesselø har en af vore læsere, *Henrik Svanholt*, sendt nogle kritiske bemærkninger. Han og Søren viser sig at være uenige om, hvor langt væk søfarende kan se lyset fra fyret. Den debat har redaktionen ikke evner til at blande sig i, men vil blot referere de to standpunkter: Søren Jessen mener, at lyset fra fyret med 85 fods højde kunne ses cirka 6,5 km væk, mens (matematikeren) Henrik Svanholt beregner den mulige synsafstand til ca. 18,5 km. Vi vil, sammen med søfarende, i hvert fald glæde os over, at der i 1841 blev bygget et fyr! Cirklen antyder en radius på 18 km. Ved havniveau!

Hvis man virkelig har interesse i matematikken omkring synsafstande, kan man klikke ind på: www.roejfri.dk/minfolder/essayb.htm

Henrik benytter lejligheden til – ud over kritikken af den oplyste synsafstand – at rose Søren Jessen for hans formidable gennemgang af Hesseløens historie. I redaktionen glæder vi os naturligvis også over de mange venlige bemærkninger, som Henrik Svanholt har til foreningens arbejde og til vort smukke medlemsblad *Prøven*.

Jørgen Tved

Rejse over sundet ...
Æresporten over Sandskåret

Nej, det er rigtigt nok, porten har eksisteret!. Lokalhistoriker *Jørgen Lassen* har oversat en gammel tekst, der fortæller historien

I årtier har fagfolk og historieinteresserede lægfolk overvejet om Elias Meyers maleri fra ca. 1800 af Sandskåret i Frederiksværk er fantasi eller virkelighed.

Værket viser udsigten over Frederiksværk og forløbet af Sandskåret, den ret stejle vej ned til Frederiksværk, som i dag hedder Sandskårsvej. Midt i billedet er tvivlens genstand; en meget stor port, som mest af alt ligner en slags triumfbue.

Nu - 115 år efter maleriets tilblivelse - kan det afsløres, at motivet på ingen måde er udtryk for kunstnerisk frihed eller fantasi, men tværtimod dækker over en realitet, som meget stringent kan dokumenteres.

Værket er en del af en suite, som ifølge Industrimuseet Frederiks Værk er "*Doneret til Frederiksværkegnens Museum 1958 af Hærens Krudtværk i anledning af værkets 200 års jubilæum. Billedet hører til en serie på 8. Har hængt i Krudtværkets chefbolig, som oprindelig var birkedommerbolig. De 8 billeder med motiver fra Frederiks Værk og godset menes*

oprindelig at være fremstillet til Arresødal Slot" [1].

Det er ikke korrekt, at serien kun omfatter 8 billeder, idet Meyer yderligere har malet to værker med motiver fra Frederiksværk, som med rimelighed må antages at høre til samme suite. Det ene er på Statens Museum for Kunst [2] og foreløbig kendes det andet kun fra en fotografisk gengivelse [3].

Herudover har Elias Meyer også lavet en meget fin gouache [4] med Arresødal Hovedgård som motiv [5], så der i alt foreligger mindst 11 værker fra Elias Meyers malende hånd med motiver fra Frederiksværk.

"Kun eksisteret i Malerens Fantasi"

Om maleriernes proveniens skriver Sv. Aage Pilvang [6] med E. Gribsø og Th. Christensen [7] som kilde, at malerierne i 1975 *"hænger i forhallen i Frederiksværk museum. Malerierne, som omkring 1917 blev fundet i Krudtværkets chefbolig, blev dengang restaureret af Kunstmaler H.C. Bärenholdt."*

I 200-året for sin grundlæggelse overdrog Krudtværket den 4. juli 1958 disse otte malerier som gave til Frederiksværk museum med ønsket om, at malerierne bestandigt måtte have deres plads på Frederiksværk museum, og »at de ingensinde gøres til genstand for salg, og at de ej heller indgår i nogen byttehandel« **".**

Carl Christensen skriver i sin bog om Frederiksværks historie [8], at *"man kunde vel se, hvilke Partier de enkelte Billeder skulde gengive; men alt saa dog noget arrangeret ud. (...) Rimeligvis har de fra først af haft deres Plads paa Arresødal, og da dette gik over i privat Eje, fik de deres Plads paa Statens sidste Domæne paa Stedet, idet den oprindelige Birkedommerbolig var bleven forbeholdt Krudtværket som Chefbolig, (...) En fotografisk Gengivelse af Billederne forefindes paa Frederiksværk Raadhus og ved Byraadets Velvilje gengives de ogsaa her, idet de dog, som det fremgaar af foranstaaende, ikke kan gøre Krav paa at være fuldstændig historisk korrekte".*

Mere kategorisk er overlærer Carl Christensen på en indrammet plancheⁱ [9], som har været ophængt ved fotografierne af værkerne på Rådhuset. Om udsigten over Frederiksværk hedder det: "Denne Port er øjensynlig anbragt tværs over Sandskaarsvejen ved foden af Norske Bakke. Vejen er fremstillet som en bred Passage, hvad den ikke kan have været. Nogen Færdselsaare af Betydning har den aldrig været. Porten har kun eksisteret i Malerens Fantasi. Hverken P. Falster eller E.P. Tscherning kender noget til den" [7].

Meyers suite med 10 malerier fra Frederiksværk og omegn er formentlig bestilt af Carl af Hessen (ejer af Frederiks Værk 1794 - 1804) og udført på et tidspunkt fra 1796 til 1804 [10]. Derfor er det ikke uventet, at porten på Sandskåret ikke er omtalt af Peder Falster, hvis fortællinger [11] udtrykkelig omhandler Frederiks Værk i Classens tid. Men Christensen har ret i, at porten heller ikke omtales i Eilert Peter Tschernings to beskrivelser [12] af Frederiksværk, som ellers omfatter en ret grundig gennemgang af værkets bygninger - det kan indicere, at porten er nedtaget i Carl af Hessens periode eller ret hurtigt derefter.

Porten er heller ikke omtalt af Gerh. Hornemann [13] eller Egon Eriksen [14].

Tysk læge besøger Frederiksværk i 1802

I sensommeren 1802 får Frederiksværk besøg af den revolutionære tyske læge *Johan Georg Kerner* (09-04-1770 til 07-04-1812). Kerner kommer til Frederiksværk fra Sverige, hvor han har besøgt de største byer og flertallet af de skånske godser.

Fra rejsen skriver han 9 rejsebreve, som udgives anonymt i Tübingen i Tyskland i 1803 med titlen "Reise über den Sund", på dansk "Rejse over Sundet". Bogen indeholder bl.a. en frem-

Den tyske læge Johan Georg Kerner (09-04-1770 til 07-04-1812), Wikimedia Commons.

stilling af regeringerne under Gustaf III og Gustav IV Adolf, som er meget kritisk overfor kongemagten. Spredningen af bogen i Sverige var formentlig ret begrænset, men alligevel bliver den unge svenske adelsmand og læge Eberhard Zacharias Munck af Rosenschöld (1775-1840) tiltalt for at have spredt bogen i Lund. Sagen løber dog ud i sandet.

Kerner vokser op i en anset familie af det bedre borgerskab i Würtenberg. Selv om faderen sætter ham i eliteskolen Hohe Karlsschule i Stuttgart bevarer Kerner sit oprørske sind. Han engagerer sig bl.a. i en politisk klub som hylder den igangværende franske revolution og i hemmelighed fejrer årsdagen for stormen på Bastillen.

Efter studier i medicin tog han til Paris for at komme nærmere revolutionen, hvor han arbejdede som læge og korrespondent for tyske tidsskrifter. Da revolutionen blev radikaliseret efter 1792 stod han på de mere moderate girondineres side og tog afstand fra vold og umenneskelighed.

I 1794 forlod han Frankrig og blev sekretær hos den franske ambassadør i de tyske hansestæder. Han havde forbindelse til tidens intellektuelle og var medlem af politiske organisationer, som var forbudte på grund af deres revolutionære ideologi.

Efter omflakken i Europa under Napoleonskrigene, slog han sig ned i Hamburg, hvor han bl.a. indførte vaccination mod kopper, hvilket han havde lært under sin rejse til Sverige i 1802. Han virkede som læge for de fattige og søgte at fremme et statsligt velfærdsystem. I foråret 1812 blev han under sin lægegerning ramt af en epidemi, sandsynligvis plettyfus, som førte til hans død. Han blev begravet med stor folkelig deltagelse.

Her bringes en oversættelse, udført af nærværende artikels forfatter, af den del af Kerners andet brev, som omhandler Frederiksværk, hvortil Kerner ankommer via Fredensborg (noterne i lukkede parenteser er Kerners).

Dagbog fra Frederiksværk

»Andet brev, Ramlöse den 20. august 1802.

(...) Endnu skønnere end egnen ved Fredensborg er den ved Frederiksværk.

Den sidstnævnte er vel kun en simpel bebyggelse, men anlæggene som omgiver den, de mangeartede værksteder til industri, som omgiver den, nærheden til havet, de vidstrakte udsigter fra de nærliggende højdedrag, alt forener sig for at give en et tiltalende velbehag.

Den korte tid til opholdet anvendte vi til at bese krudtmøllerne, salpeterfabrikken, sølvsmelteriet, kobberhammeren, jernstøberiet, kanonstøberiet og en række værksteder, i hvilke man alle slags landbrugsredskaber forfærdiger.

Den 3 mil store Arresø, (som en gang var en fjord af Kattegat, alene af flyvesand delvist tilstoppet og nu adskilt fra Kattegat, er blevet

en indsø) vækkede først den tanke at bruge denne egn til vandkraft. Man skabte begyndelsen med en stenslibermølle. Derefter ankom en franskmand, ved navn Peyrembert, og anlagde en kanonsmedje, som ikke opfyldte de forventninger, som man havde gjort sig. Endnu finder man nogle prøver af hans kanoner på Frederiksværk og i København.

Peyrembert gjorde sig senere usynlig, men efterlod sig ved boreværket en af sine vigtigste medarbejdere ved navn Junker fra Strassburg.

Denne bevilgede man på grund af hans dygtighed det privilegium ifølge hvilket boremesterhvervet går i arv til hans mandlige efterkommere.

Hollænderen van Dokken har bygget sluserne og indrettet nogle vandmøller. For at se disse i gang må man ikke besøge Frederiksværk senere end i juli måned da de der efter står stille på grund af mangel på vand.

Arresøen forenes gennem en kanal med Issefjorden (en fjord fra Kattegat). Den første gravning blev udført af svenske krigsfanger (Note: Se slutningen af dette brev).

Da St. Germain efter 7-årskrigen gik i dansk tjeneste, bragte han det synspunkt med til Danmark, at Kronen for egen regning bør drive sådanne etablissementer.

Formodentlig fandt man ikke dette hensigtsmæssigt, hverken for de kongelige finanser eller for udviklingen af anlæggene ved Frederiksværk, som regeringen skænkede til generalkommissæren Classen. Denne solgte vel siden sin besiddelse tilbage til kongen, men senere tilbagekøbte han den på ny og ved køb og salg var tab ikke på hans side.

Classen indskrænkede sig særligt til kanonstøberiet (Note: Ved Frederiksværk støbes kun metalkanoner til landartilleriet; flåden får sine kanoner fra Norge), de dertil hørende bore- og drejeværker og til krudtmøllerne, hvilke anlæg gennem de allerede eksisterende vandmøller blev meget lettede.

Classen rejste sig fra at være en fattig teolog til at bestride givtige og ærefulde embeder. Hans smidighed, kloghed og ihærdighed indbragte ham stor rigdom, hvis anvendelse for altid sikrer ham sine medborgeres taknemmelighed.

Han befordrede sit fædrelands industri og skænkede velgørende stiftelser til syge og fattige. Frederiks Hospital i København blev sikret gennem hans testamente ved et årligt legat på 3.000 rigsdaler, for hvilke allerede i slutningen af 1800 det store antal af 1.800 personer blev plejet.

Endvidere skænkede han 2.000 rigsdaler som årlige indkomst til de mange arbejds- og undervisningsanstalter for fattige soldaterbørn.

Et årligt legat på 500 rigsdaler til Arbejdsanstalten i Garnisionsforsamlingen i København.

Et andet legat på 1.200 rigsdaler til Frederiks-

Der Eingang von Friedrichswerk führte durch eine Ehrenpforte, die bey Gelegenheit des lezten Besuchs der Kronprinzessin errichtet wurde: die Inschrift auf der einen Seite ist — willkommen herzensgute Maria, auf der andern: „komme öfters wieder" man versichert, daß jeder Däne diese Ehrenpforte, mit Beybehaltung der Inschrift, sehr gerne zu seiner Hauspforte machen würde. Auf den benachbarten Hügeln befinden sich die königlichen Pulvermagazine in gehöriger Entfernung von diesen, dem Krieg und dem Frieden geweihten, Werkstätten.

Uddrag af Kerners "Über den Sund", Tübingen 1803

værks arbejdere og fattige. 500 rigsdaler årligt til Frederiksværk Skole.

200 rigsdaler årligt til Københavns Videnskabelige Selskab til prisuddelinger.

Han er stifter af Det Classenske Bibliotek og af de beløb han anviste blev ikke kun den smukke biblioteksbygning opført, men den litterære skat blev også opretholdt og forøget.

Den lærde og meget tiltalende Professor Raems har opsyn med dette bibliotek, hvilket hovedsageligt omfatter de fysiske videnskaber. Dets nytte forøges ved at det ikke kun har store værdifulde værker at fremvise, men også med omhu og godt udvalg af de til disse grene tilhørende mindre skrifter er indsamlet, hvilken anskaffelse nu for tiden i henseende til deres lidenhed bliver lige så svære for den lærde som pragtværkerne, og som mange gange for ham er af lige så stor værdi som de sidstnævnte.

På øen Falster stiftede Classen et landbrugsseminarium. Beboelsen og de økonomiske bygninger var allerede ved slutningen af år 1800 i orden; til dem hørte et betragteligt stykke land, som er bestemt til ager- og havebrug, træbeplantning og andre forsøg i landbovirksomhed.

En kyndig skovridder opsyn med skoven og er tillige forstander og lærer ved seminariet; en dygtig gartner er ansat under ham til at undervise bønder i nytte- og frugthaver og bidrage dem bedre udbytte i jordbruget.

Adskillige hændelser synes at have besværet denne nyttige anstalt, hvis lykkelige indflydelse fortjener de bedste ønsker.

Det Classenske Fideikommis, hvorfra disse legater bestrides står under en særlig administration som ifølge testamentet afgiver en årlig beretning til kongen om sin forvaltning. I spidsen står nuværende statsminister greve von Schimmelmann og broderen til afdøde generalkommissær og konferencråd Classen. Man bør så meget mere anerkende den sidstnævnte en betydelig andel i disse stiftelser, som det er sikkert, at hans bror ikke ville have unddraget ham en så stor andel af sin formue hvis han ikke havde anset dette forehavende for overensstemmende med konferensrådets velgørende tankesæt, hvis indsigter og varme patriotisme bidrager meget til at give nævnte stiftelser den mest udmærkede fremgang, og hvilken endnu dagligt stræber efter, dels gennem sin broders tidligere midler, dels gennem sine egne, at skabe et varigt eftermæle i sit fædreland.

Carl af Hessen (19-12-1744 til 17-08-1836), *Wikimedia Commons*

Prins Carl af Hessen

General Classen har efterladt Frederiksværk til prins Carl af Hessen (kronprinsens svigerfar) på det vilkår, at han årligt betaler en sum på 7.000 rigsdaler til Fideikommiet. Hr. von Hassler, generalkrigskommissær og medlem af generalitetet er for nærværende overinspektør og gør ære på ejerens vegne og udøver en høj grad af gæstfrihed på Frederiksværk, som især i de skønne sommermåneder, meget flittigt besøges.

Prinsen har lagt flere nye indretninger til de ældre. Antallet af arbejdere er også øget, og er allerede op mod næsten 2.000, hvilke også i militær henseende er organiserede og udgør et bevæbnet korps.

Man mener at vide, at Prinsen, siden han med Hasslers virksomme hjælp indlemmede mange skikkelige fabrikanter, nu har den plan i sindet, at Frederiksværk gøres til en slags fabriksby, overgive hele fabriksvæsenet til fabrikanterne, blot give de første forskud og understøtte o.s.v. og til gengæld forbeholde sig visse afgifter.

Prinsens nære forbindelse med den kongelige familie gør ham berettiget til at håbe på en ønsket fremgang for sit almennyttige forslag, hvis lykkelige realisering især beror på den harmoni, i hvilken man muligvis kan bringe vilkår for al industri med gældende love, toldforordninger o.s.v.

Prinsen kan i denne sidste hensigt glædeligt forlade sig på en regering, hvor fra det er alment kendt, hvor beredvilligt støtter virksomheder som har bevist deres nytte.

Frederiksværk er meget begunstiget fra naturens side. Store landstrækninger, som ved Classens død endnu ikke var anvendt, er nu i nærheden af Issefjord gjort frugtbare og overalt skuer øjet nye bøndergårde, boliger og frugtbare arealer.

Udover generalinspektør Hassler, udmærkede major Tscherning og ritmester Fensmark sig, dels gennem ledelse af anstalterne, dels gennem opfindelser og arbejde.

John Wilson laver tærske- og andre fornødne maskiner til landbruget og husholdningen. Ud over en ung englænder er alle hans øvrige lærlinge indfødte danskere. Andreas Veslerguen laver alle slags stål- og jernarbejder, som man i det daglige liv har brug for. Den af ham anlagte geværfabrik kan forsyne riget med så meget, som flåden og armeen behøver. Hans fabrikater tåler sammenligning med de mest berømte fabrikater, som man kan få i Europa. Ole Petersen, kunst- og tøjsmed, har ved et nyt skrueskæreværk og en sølvvægt vist sin store dygtighed med hensyn til at opfinde maskiner og indretninger; de matematiske instrumenter han laver, udmærker sig lige meget ved skønhed og nøjagtighed. Ulstrup er en fortræffelig forgylder, Hornhaver en dygtig kanonsmed, og kaptajn Mutterspach har befordret våbnenes forskønnelse.

Parken som omgiver slottet er et kærligt anlæg, rig på behagelige hvilesteder.

Æresport for kronprinsessen

Man kommer til Frederiksværk gennem en æresport, som blev opført i anledning af kronprinsessens sidste besøg. Indskriften på den ene side er: "Velkommen hjertegode Maria" [15], på den anden side "kom ofte igen". Man forsikrer, at enhver dansker meget gerne vil lave sådan en æresport med samme indskrift til sin husindgang. På de nærtliggende højdedrag ligger kronens krudtmagasiner i behørig afstand fra disse, både af krigen og freden indviede, værksteder.

Vi vendte om aftenen tilbage til Fredensborg. M.th.y og Sch..l [16] skilte sig her til vores store ærgrelse fra os, for at rejse tilbage til København. Jeg lod mig forføre af det skønne vejr og sejlede med M-k-R tilbage over Sundet.

Appendix

De første arbejdere ved Arresøkanalen var danske soldater, senere i år 1716 blev der benyttet svenske krigsfanger.

Peyrembert kom til Frederiksværk 1751, Stedet fik også dette år sit navn [17].

1756 blev det for første gang overdraget til Classen.

Arrekanalen som er gravet i løst sand blev omgivet af træer, som gav jorden fasthed.

Indbyggerne forundt adskillige befrielser, rettigheder og toldfriheder.

Marie Sophie Frederikke af Hessen-Kassel, C W Eckersberg, 1826. Hun blev den 31-07-1790 viet med kronprins Frederik, den senere konge Frederik 6. Dronning af Danmark 1808 - 1839. *Wikimedia Commons*

Den tiltagende velstand i hele egnen var åbenbar, industrien åbnede nye ressourcer, agerbruget forbedredes på samme måde, og Classen plejede også de nødvendige skove.

De siden 1794 gennemførte fremskridt for Frederiksværk åbenbarer sig især i den forøgede befolkning, i bedre husdyrhold, marker rensede for sten, nye skoleindretninger og de tre tidligere skolers forvandling til otte, hvilke for en del allerede er opbyggede. Den af Classen etablerede skolefond blev øget af Prinsen af Hessen, og Det kongelige Lærerseminarium giver skolerne de nødvendige subjekter.

Selv den af Classen etablerede fond til fattigvæsen øgedes af Prinsen af Hessen. Fremmede tiggere blev ikke tålt, alene de hjemhørende arbejdere blev understøttet ved forekomst af sygdom uden at de behøvede at ansøge herom. De 4 sogne, som hører til Frederiksværk, besidder hver et hus, hvori 4 fattige familier bor uden betaling. Uddannelsesmetoden besværger også hovedsageligt at skabe en ren følelse af fædrelandskærlighed og ære, uden hvilken soldaten blot er en maskine, og ikke en sand soldat.

En teknologisk læreanstalt skal oven i købet forbindes med skolerne, og 8.000 rigsdaler er anvendt til disse skolers indretning; 11 skolelærere har hver modtaget 210 rigsdaler. Det kongelige Rentekammer giver et årligt tilskud på 300, og Prinsen 600 rigsdaler; det øvrige bestrides dels af Classens skolefond, dels af lokale indtægter.

En enkekasse, såvel i Frederiksværk som de til bebyggelsen hørende sogne, er der også draget omsorg for, en ganske velgørende målestok, hvilken som alt det øvrige beviser hvor meget den danske regering interesserer sig for dette etablissement.

Det frivillige militærkorps på Frederiksværk har et kongeligt løfte om at det kun bruges til Frederiksværks forsvar.

Korpset er inddelt i kavaleriet, infanteriet og marinere (Note: 100 matroser, 100 jægere, 200 kavalerister, 800 til 1.000 infanterister).

De frivillige underholder sig selv. Kongen giver som kompensation 2.700 rigsdaler årligt, hvilke fordeles blandt officerer og frivillige.

Korpset har to 50-punds mørsere, fire 18-punds kanoner, ti 12-punds kanoner, fire 6-punds kanoner, fire 3-punds kanoner og to 1-

punds kanoner.

Med forøgelsen af befolkningen stiger antallet i korpset. Korpset bliver behørigt forsynet med våben, og står under det kongelige generalitet«.

Hermed slutter Jørgen Lassens oversættelse af Johan Georg Kerners brev.

Noter til "Velkommen hjertegode Marie"

1) Industrimuseet Frederiks Værks angivelse af proveniens – d.v.s. de oplysninger om et kunstværk eller en genstand, som er indsamlet i forbindelse med erhvervelsen. Museets inv. nr. 07000X2988.
2) Statens Museums for Kunst, inv. nr. KMS904.
3) Danmarks Kunstbibliotek.
4) Gouache er en maleteknik med anvendelse af dækkende vandfarve til forskel fra akvarel, hvor der bruges transparente farver.
5) Godfred Hartmann, "Generalen" i Folk og Minder fra Nordsjælland, Dansk Bladforlag 1991.
6) Årbog, Frederiksværkegnens Museumsforening, 1975, side 5. Sv. Aage Pilvang var på dette tidspunkt leder af Frederiksværk Museum.
7) Erik Gribsø var forfatter og redaktør, bl.a. af årsskriftet Jul i Nordsjælland og Th. Christensen er formentlig ejeren af Hotel Frederiksværk i perioden 1912 - 1920.
8) Carl Christensen, "Frederiksværk", Frederiksborg Amts Historiske Samfund, 1926, side 64 - 65.
9) Industrimuseet Frederiks Værk, inv. nr. 07000X3100.
10) Et af Meyers malerier forestiller den i 1796 ombyggede Arresødal Bro.....????
11) Peder Falster, Nogle fortællinger betræffende Det Frederiksværkske Etablissement i den tid Sl. Hs. Excellence Generalmajor Classen bestyrede og eiede det, dateret 1793, men af endnu uafklarede årsager først trykt på Bianco Lunos Bogtrykkeri og udgivet 1858 i København.
12) Oberst Eilert Peter Tscherning (inspektør på Frederiks Værk 1794 - 1830), Skitse af Frederiksværks historie indtil udgangen af året 1815 og Frederiksværks Beskrivelse, 1830, Rigsarkivet.
13) Gerh. Hornemann, Frederiksværks historie, København 1911
14) Egon Eriksen, Frederiks-Værk, fra kanoner til kedler, 1756-1906-1956, De Forenede Jernstøberier 1956.
15) Kerner navngiver fejlagtigt kronprinsessen som "Maria". Hendes fulde korrekte navn er Marie Sophie Frederikke af Hessen-Kassel.
16) "M.th.y og Sch..l" er initialer på Kerners rejsefæller. Kerner udgiver sin bog anonymt i 1803 (uden angivelse af nogen forfatter) af frygt for at blive forfulgt på grund af de synspunkter han fremfører i bogen. Det er formentlig af samme grund, at han omtaler sine rejsefæller ved anonyme initialer.
17) Det kan vel ikke med sikkerhed afvises, at Peyremberts produktionsanlæg fra starten i 1751 er kaldt "Frederiks Værk", men det er meget mere sandsynligt, at Kerner tager fejl. Officielt sker navngivningen, Friderichs Wærk, først ved Frederik 5's underskrivelse af et aktstykke på Fredensborg Slot den 25. august 1756.

En historie fra urtiden

Jørgen Tved beretter om et lygteur

Det begyndte med en opringning fra Grenå – Prøven når jo vidt omkring! En læser ville vide, om vi kendte til en urmager, som i Frederiksværk på Classens tid skulle have fremstillet et berømt ur?

Mit svar var: ja – jo, jeg tror vi i et tidligere nummer af *Prøven* har skrevet noget om et ur. Jeg skal finde det, så vil du høre fra mig i løbet af et par dage.

Så nemt var det ikke. Jeg gik til min gode ven *Ebbe* i Strandgade, som har meget stor "urforstand". Kort tid efter fik jeg en mail fra ham: *Heinrich Schultz Fridrics Werck: Lygteur 1766: Den gamle By i Århus.*

Nu havde jeg fået fært. Et besøg og en henvendelse til *Den Gamle By* gav resultat. En meget venlig museumsinspektør *Jens Ingvordsen* var meget hurtig til at besvare mine mere eller mindre begavede spørgsmål:

I 2003 erhvervede Den Gamle By i Århus et dansk ur fra 1766, fremstillet i Frederiksværk, for den nette sum af 283.000 kr. Uret blev solgt på en Bruun-Rasmussen auktion.

Uret tilhører den type, som man kalder lygteure. Det lidt underlige navn stammer fra urenes form, der minder om de gamle bærbare lygter. Uret har, foruden den sædvanlige urskive med døgnets timer og minutter, en ekstra skive på kassens bagside, der viser tiden på 39 forskellige lokaliteter jordkloden rundt. Fra Mariannes (Marianerne) til Mexeque (Mexico). Det var altså et verdensur.

Urværket er et otte-døgns urværk af messing med spindelgang forsynet med snekke. Uret er ikke forsynet med slagværk. Normalt indikerer to

optrækshuller ellers, at der både er indbygget slagværk og gangværk. Hullet til venstre må blot være anbragt for at skabe symmetri på selve skiven.

Kassen er af poleret og lakeret pæretræ. Forsiden har en cirkulær glasrude, hvor bagsiden har en firkantet glasrude. Alt glas er dog blevet fornyet. Den cirkulære, forsølvede forsideskive afviger ikke synderligt fra, hvad man ellers ser på lygteure fra denne tid. På denne skive kan man under skivens centrum læse: *Heinrich Schultz Fridrics Wærck 1766.*

Selve verdensuret er anbragt på den kvadratiske del af skiven. Yderst er en fastsiddende talkrans med 2 x 12 timer med romerske tal. Hvor der øverst burde stå tallet XII, er i stedet anbragt en sol. Uden for timetallene er inddelingen 2 x 60 minutter, hvor hvert femte minut er angivet med arabiske tal. Inden for timetallene er kvarterer antydet ved streger. Både time- og minuttal er placeret i "bagvendt" orden. Viserne skal altså bevæge sig venstre om.

Jeg skal ikke her gå videre med den tekniske beskrivelse af uret, men kan oplyse at Jens Ingvordsen i Den Gamle Bys årbog fra 2003 har skrevet en artikel om Heinrich Schultz og hans verdensur.

Om urmageren Heinrich Schultz ved vi ikke ret meget, men i Peter Falster bog – *"Nogle fortællinger betræffende det frederiksværkske Etablisssment"*, der er skrevet i 1793, kan man læse følgende, der absolut ikke er særligt positivt: Heinrich Schultz er en fra København på kongelig pension stående mekanikus, som

med sin familie efter 1758 var flyttet til Frederiksværk. Han fandt logi hos mekaniker Kayser der boede i hjørnehuset nr. 21-22 på Wincklers stik over Frederiksværk. Huset lå på hjørnet af Strandgade og Allégaden. I hus nr. 20 i Strandgade fra samme kort var indrettet et mekanisk værksted. I den nordlige ende af dette hus blev der i 1765 etableret et messingstøberi, hvor alle delene til Schultz' verdensur meget vel kan være fremstillet.

Mekanikerne Kayser og Shultz fremstillede adskillige mekaniske og matematiske instrumenter, men brugte ifølge Peder Falster *"alt for mange penge dertil. Hele tiden påstod de to mekanikere, at vide mere end de kunne udføre, hvorved mange stk. instrumenter påbegyndtes, forandredes og til sidst var de blevet ubrugelige og kasserede; Nogle Qvadranter og Vaterpas blev dog færdige."*

Falster fortæller også at Shultz *"talede meget om at forfærdige et astronomisk Søe-Uhr på een Maaneds Gang. I lang tid arbeidedes derpaa og til sidst da det blev færdig, var det et simpel 8te Dages Repeteer-Stue-Ur, der blev opsat som taarn Uhr over Artilleri-Commissions-Huset, hvor det findes stadig."*

Her til skriver museumsinspektør Jens Ingvordsen: *"Peder Falster afslører for os her sin uvidenhed angående ure. Man kan ganske enkelt ikke arbejde på et søkronometer og ende med at lave et standur (eventuelt et bordur af en eller anden art), der så bliver opsat som tårnur. Schultz må have arbejdet (måske på en gang) med alle tre vidt forskellige urtyper."*

Peder Falster fortsætter: *"De to mekanikere havde kostet anselige Udgifter uden nytte, dog vandt de selv det meste, thi foruden deres rundelige tildelte Gage eksercerede de videre i deres Kunster."* De blev begge afskediget efter nogle års forløb, og deres mekaniske værksted indrettet til bolig for støberiets arbejdere.

Om Heinrich Schultz efterfølgende ved vi ikke så meget, men ved en folketælling i 1788 i København var der en Heinrich Schulz på 65 år i Dronningens Tværgade 339 Hans hustru Sophie Magdalene på 54 år, samt børnene Augustina på 22 år og Carl Wilhelm på 21 år. Det kan meget vel være urmageren fra Frederiksværk. Adressen i København hørte på den tid til en gade hvor de mere velbeslåede havde deres bopæl.

Den meget venlige museumsinspektør Jens Ingvordsen slutter sin artikel med følgende:

"Hvis der er tale om den samme Heinrich Schultz, var han omkring 44 år gammel, da han i Frederiksværk forfærdigede det verdensur, der burde gøre hans navn bekendt fra Coppenhagen til Mariannes og Mexeqi. Der er tale om et ganske enestående sjældent og helt unikt verdensur, Selv om det næppe kan sammenlignes med et andet dansk verdensur, nemlig Jens Olsens verdensur på Københavns rådhus, er det dog af betydelig ur-historisk interesse."

Tak til alle der har bidraget til besvarelsen af det spørgsmål, jeg fik fra Grenå. Det er rart at vide, at Frederiksværk også kan blive fagligt berømt på andet end krudt og kugler. Måske havde den gode Peder Falster og vel også Classen, haft en betydelig mere positiv indstilling til Schultz hvis de havde været klar over, at det ur, som her er omtalt og nu befinder sig i Århus, i virkeligheden er en verdenssensation.

Jørgen Tved

Foreningens arrangementer

Tirsdag den 24. marts kl. 19:30 – Nyt tidspunkt!

Det Nordsjællandske Fiskeri

Foredrag v/ museumsleder Søren Frandsen

Siden oldtiden har befolkningen ved Sjællands nordkyst draget nytte af havets ressourcer, men det er først med middelalderens sildefiskeri, vi får et nærmere kendskab til forholdene. I efterårssæsonen fiskede bønderne fra baglandet sild til eget husbehov. I begyndelsen af 1500-tallet blev fiskeriet et helårserhverv med udgangspunkt i de fiskerlejer, vi kender i dag. Foredraget handler om denne udvikling, der fører frem til fiskeriets nuværende situation langs den nordsjællandske kyst.

Onsdag den 15. april kl. 19:00 (bemærk tidspunkt)

Generalforsamling og Sygehusudgravningen

Arkæolog Pernille Pantmann

Umiddelbart efter generalforsamlingen (se side 5) kl. ca. 20:15. Arkæolog Pernille Pantmann vil denne aften give et overblik over resultaterne fra udgravningerne i den sydlige del af Salpetermosen i forbindelse med opførelsen af det nye Supersygehus syd for Hillerød. På grund af de gode bevaringsforhold i mosen er der blevet gjort en mængde fund, både fra bondestenalderen og fra jernalderen. Især genstandene fra denne sidste periode er opsigtsvækkende, da der generelt er bevaret meget lidt i den nordsjællandske muld fra jernalderen.

Mandag den 4. maj kl. 18:00
Besættelsestiden mindes
Ved mindestenen i Nørregade

Traditionen tro markeres 4. maj med blomsternedlæggelse ved mindestenene i Nørregade og på Nyvej. Vi samles kl. 18:00 ved mindestenen i Nørregade og fortsætter derefter til Nyvej. Det historiske foredrag om besættelsestiden finder sted samme dag:

Mandag den 4. maj kl. 19:30
Folkestrejken i 1944
Lektor, ph.d. Jakob Sørensen

Folkestrejken i sommeren 1944 er sammen med Augustoprøret året før begivenheder, hvor en stor gruppe danskere kollektivt markerede deres holdning til besættelsesmagten. I nogle anspændte dage i begyndelsen af juli var København i undtagelsestilstand og københavnerne var på gaden for at vise deres reaktion på skærpede tyske krav. I foredraget vil optakten og forløbet af folkestrejken blive beskrevet og hvilken betydning begivenheden fik efterfølgende - både under besættelsen og frem til i dag.

Onsdag den 20. maj kl. 19:30
Kunst og historie, Frederiksværk og omegn, 1751–1870
Lokalhistoriker Jørgen Lassen

I foredraget ses historien gennem kunstnernes øjne og værker. Hvem tegnede Gjethuset og Arresødalbroen? Hvordan så byen og det omgivende landskab ud? Hvor gjorde man af jorden fra kanalens udgravning? Hvorfor kaldes kanalen for åen? Hvordan indgik kunstnerne i den politiske udvikling? Hvorfor kom kunstnerne til Frederiksværk og omegn? Der vises værker af J. Wiedeweldt, C.A. Lorentzen, A. Kirkerup, P.C. Skovgaard, T. Brendstrup, J.T. Lundbye og mange flere.

Onsdag den 3. juni kl. 19:00 (mødetid Asserbo Slotsruin)

Alt det sandet tog – Torup og slotsruinen

Arkæolog Kjartan Langsted

I 1500-tallet blev det nordlige Sjælland kraftigt påvirket af en massiv sandflugt. Følgerne var, at landsbyerne Torup og Tibirke måtte opgives, og at Asserbo Slot blev forladt. Der fortælles om Slottets og Torups historie. Udgravningerne af Torup har ført til helt ny viden om, hvordan en sådan landsby så ud, og hvordan de enkelte gårde var opbygget. Sandsynligvis vil der foregå udgravninger på stedet under turen.

Søndag den 21. juni kl. 08:00 (seneste mødetid)

Heldagstur til Odense Jernbanemuseum

Med lokal guide og en god frokost

Museet danner rammen om en væsentlig del af Danmarkshistorien, nemlig jernbane- og færgehistorien. Udstillingen er stort set indendørs med jernbanevogne, lokomotiver, rutebiler og færgemodeller. Mange meget gamle, samt de tidligere røde lyntog. Vi vil blive guidet rundt og høre de spændende historier. Vi spiser på museet og ser på 1. salen den enorme samling af alle tilhørende genstande og modeljernbaner. Vi drikker også kaffe der og kan få en tur i et mini tog. Skulle der være tid, går vi en lille tur i Odense centrum og gågade. *Tilmelding snarest muligt, maksimalt 40 deltagere!* Skriv til fhf@mailme.dk eller ring til Carl Jensen på 4774 9335. Mødested ved Gjethuset kl. 08:00. Prisen er 425,00 kr. inkl. frokost, kaffe og kage samt guidning og bus.

Alle *foredragsaftener* er i Sognegården, Kirkegade 8 i Frederiksværk.

Arrangementerne er gratis – men du betaler for kaffe og kage – og tilmelding er ikke nødvendig. *Men kom i god tid, der er ofte trængsel!*

Vil du have mere at vide om arrangementerne, kan du kontakte Carl Jensen, 4774 9335, besøge foreningens hjemmeside frvhistorie.dk eller skrive til fhf@mailme.dk

Returadresse: Skansevej 30B, 3390 Hundested

Museer og arkiver

Industrimuseet Frederiks Værk
Åbningstid kontor: tirsdag-fredag kl. 10-14
www.indmus.dk, tlf. 47 72 06 05
Torvet 18-20, 3300 Frederiksværk

Knud Rasmussens Hus
Knud Rasmussens vej 9
3390 Hundested
Tlf. 47 72 06 05

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Åbningstid: Mandag kl. 10-12 og torsdag kl. 16.30 -17.30
Nørregade 61 i Hundested (Biblioteket)

Krudtværket
Kl. 11-16, mandag lukket.
Lige over for Nordtorvet i Frederiksværk

Arsenalet og Projektilmagasinet
Er lukket indtil videre

Sponsorer

Bog og Idé - Frederiksværk
Nordcentret, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 52 40 01

Danske Bank
Nørregade 6
3300 Frederiksværk

Det Classenske Fideicommis
Tromnæs Alleen 2F, 4800 Nykøbing F.
tlf. 54 44 70 29

Entreprenør Poul Erik Andreasen
Møllevangsvej 103, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 74 78 09

Glarmesteren i Frederiksværk
Syrevej 17, 3300 Frederiksværk
Tlf. 47 72 42 48

Industrimuseet Frederiks Værk
Jernbanegade 4, 3300 Frederiksværk

Kim Dencker Johansen Holding Aps
Hanehovedvej 187, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 25 83

KTS-Entreprise
Industrivej 3, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 25 77

Thomsens Cykler
Vinderød Skov 3-5, 3300 Frederiksværk
47 72 23 23

Tømrermester Egon Bech A/S
Krudtværksalleen 21 B
3300 Frederiksværk
Tlf. 47 72 20 60

Winther A/S, Snedker- og Tømrermestre
Jernbanegade 5 , 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 02 02, 20 21 02 02